

Metsäkulttuurinen näkökulma Kansalliseen metsästrategiaan

Airi Matila, Leena Paaskoski, Reetta Karhunkorva, Nora Arnkil ja Katja Matveinen

Matila, A., Paaskoski, L., Karhunkorva, R., Arnkil, N. & Matveinen, K. 2018. Metsäkulttuurinen näkökulma kansalliseen metsästrategiaan. Tapion raportteja nro 25.

Tämä raportti esittelee metsäkulttuurityöryhmän työskentelyn tulokset.

© Tapio Oy
ISSN 2342-804X (pdf)
ISBN 978-952-5632-61-3

Saatteeksi

Metsät ovat olennainen osa suomalaista identiteettiä, historiaa ja kulttuuria. Metsät ovat suomalaisille tärkeitä, ja siksi ne herättävät voimakastakin julkista keskustelua. Kun puhutaan metsäkulttuurista, on kyse metsiin liittyvästä elävästä, aineellisesta ja aineettomasta kulttuuriperinnöstä ja kulttuurista, johon me kaikki tuotamme oman osamme. Metsäkulttuuri tulee nähdä prosessina, joka elää ajassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Metsäkulttuurinen lähestymistapa antaa mahdollisuuksia sovittaa yhteen metsille asetettuja monenlaisia tavoitteita ja lisätä sitä kautta suomalaisten hyvinvointia.

Jokaisella meistä on metsäsuhde. Se vaihtelee ihmisestä toiseen ja tilanteesta toiseen. Voimme esimerkiksi käyttää metsien raaka-aineista tuotettuja tuotteita kuluttajina, virkistäytyä metsässä vaikkapa geokätköillä tai marjastaen, saada metsästä työtä ja toimeentuloa. Voimme kokea metsäluonnon itseisarvona, joka tulee säilyttää tuleville sukupolville. Metsäsuhdeajattelu toimii työkaluna metsäkulttuurisen näkökulman esille tuomisessa ja erilaisten näkökulmien yhteensovittamisessa.

Kansallinen metsästrategia 2025 tähtää muun muassa metsien aktiiviseen, kestäväan ja monipuoliseen käyttöön. Metsästrategiaa päivitetään vuoden 2018 aikana. Tähän liittyen maa- ja metsätalousministeriö kokosi metsäkulttuurityöryhmän syksyllä 2017 tarkastelemaan metsäkulttuuria osana kansallista metsäpolitiikkaa.

Työryhmätyöskentelyn aikana tuli selväksi, että käsitys metsäkulttuurista on jo elänyt siitä, mitä metsästrategiaan kirjoitettiin muutama vuosi sitten. Olennaista on löytää priorisoidut toimenpiteet nimenomaan metsäkulttuurisen näkökulman edistämiseksi. Työryhmän näkemyksen mukaan metsäkulttuurinen näkökulma lisää ymmärrystämme erilaisista metsäsuhteista ja samalla mahdollisuuksiamme metsiä koskevaan rakentavaan ja moniarvoiseen kommunikaatioon. Työryhmä ehdottaakin metsäkulttuurisen näkökulman vahvistamista Kansallisessa metsästrategiassa.

Helsingissä 1. maaliskuuta 2018

Katja Matveinen
Erityisasiantuntija
Maa- ja metsätalousministeriö

Alkusanat

Käsityksemme metsien merkityksestä ja niiden yhteydestä meihin rakentuu ja muuttuu koko ajan. Sillä on väliä, miten keskustelemme metsistä, metsien hoidosta ja käytöstä sekä miten näemme metsät osana tulevaisuutta.

Metsäkulttuurityöryhmä on tehnyt arvokkaan työn metsäkulttuurisesta näkökulmasta. Työryhmän ehdotus metsäkulttuurisen näkökulman edistämisen tavoitetilaksi ja toimenpiteiksi on koottu tähän raporttiin. Työryhmän ehdottamalla toimenpiteillä vahvistetaan metsäkulttuurista näkökulmaa Kansallisessa metsästrategiassa, varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä metsä- ja luontoalan koulutuksissa. Toimenpiteiden myötä parannetaan metsänomistajien ja metsäammattilaisten metsäkulttuurista lukutaitoa ja rohkaistaan kansalaisjärjestöjä ja kansalaisia kokemaan ja tallentamaan metsäkulttuuria. Tarvitaan kulttuurisen kestävyuden käsite metsien hoidossa ja käytössä.

Työryhmän puheenjohtajana toimi erityisasiantuntija Katja Matveinen maa- ja metsätalousministeriöstä. Kokoelmapäällikkö Leena Paaskoski ja näyttelypäällikkö Reetta Karhunkorva Suomen Metsämuseo Lustosta laativat Metsäkulttuurinen näkökulma -luvun. Suomen Metsämuseo Lusto on opetus- ja kulttuuriministeriön nimeämä valtakunnallinen erikoismuseo ja metsäkulttuurin valtakunnallinen asiantuntija. Metsäasiantuntija Airi Matila ja asiantuntija Nora Arnkil Tapiosta koostivat työryhmätyöskentelyn tulokset tähän raporttiin.

Metsäkulttuurityöryhmä nostaa tärkeitä ja kannatettavia toimenpiteitä kehittämisen kohteiksi. Niiden toteutuessa saadaan merkittäviä kansallisia hyötyjä kestävä metsätalouden ja biotalouden vahvistamiseen.

Toivomme, että toimenpiteiden toteutuksen myötä metsä toimii innoituksen lähteenä ja voimavarana kaikille suomalaisille myös tulevaisuudessa.

Kiitämme kaikkia mukana olleita tahoja ja asiantuntijoita arvokkaasta, metsäbiotaloutta edistävästä kehittämistyöstä. Osoitamme kiitokset maa- ja metsätalousministeriölle työn rahoittamisesta.

Helsingissä 1. maaliskuuta 2018

Panu Kallio
Toimitusjohtaja
Tapio Oy

Sisällys

SAATTEEKSI	3
ALKUSANAT	4
1 KANSALLINEN METSÄSTRATEGIA JA METSÄKULTTUURI	6
1.1 Poliittisia linjauksia	6
1.2 Metsäkulttuurityöryhmän kokoaminen ja työskentely	7
1.3 Lähtökohtia työlle	9
2 METSÄKULTTUURINEN NÄKÖKULMA	10
3 EHDOTUS METSÄKULTTUURISEN NÄKÖKULMAN EDISTÄMISEN TAVOITETILAKSI JA TOIMENPITEIKSI	15
LÄHTEET	19

1 Kansallinen metsästrategia ja metsäkulttuuri

1.1 Poliittisia linjauksia

Yhdistyneiden Kansakuntien ympäristö- ja kehityskonferenssissa Rio de Janeirossa vuonna 1992 alkoi kestävän kehityksen prosessi, jossa muun muassa määriteltiin kansallisten metsäohjelmien periaatteet. Metsätalouden kulttuurista ulottuvuutta käsiteltiin Euroopan metsäministerikonferensseissa. Itävallassa pidetyssä konferenssissa vuonna 2003¹ hyväksyttiin Wienin päätöslauselma V3, jossa linjataan metsien kestävän hoidon ja käytön sosiaalisten ja kulttuuristen ulottuvuuksien säilyttämistä ja edistämistä Euroopassa.

Suomen nykyinen kansallinen metsäohjelma, *Kansallinen metsästrategia 2025* on laadittu noudattaen näitä kansallisia metsäohjelmia koskevia Rion periaatteita. Se sisältää kaikkien kestävyyden osa-alueiden tarkastelun ja yhteensovittamisen. Lisäksi metsästrategia on sovitettu yhteen muiden metsiin liittyvien strategioiden ja ohjelmien kanssa, ja siellä linjataan tarkemmin niistä metsäalan kehittämistoimenpiteistä, joita ei toteuteta muiden strategioiden ja ohjelmien kautta.

*Kansallinen metsästrategia 2025*² nosti yhdeksi päämääräkseen metsien aktiivisen, taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävän metsien käytön. Strategian toimeenpano perustuu priorisoituihin toimenpiteisiin, joiden toteuttamisella tavoitellaan nykyistä parempia edellytyksiä metsien tuottaman hyvinvoinnin kasvattamiseksi.

Metsästrategia hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä vuonna 2015. Kulttuurinen kestävyys sisällytettiin osaksi sosiaalista kestävyyttä ja metsäkulttuuri-ohjelman laatiminen osaksi talousmetsien luonnonhoitoa koskevaa strategiasta hanketta. Jo ennen metsäkulttuuriyöryhmän kokoamista oli selvää, että näkemys on elänyt ajassa. Kulttuurista kestävyyttä ei enää tulisi hahmottaa osana sosiaalista kestävyyttä, vaan omana, itsenäisenä osa-alueenaan, ja metsäkulttuuri liittyy paitsi talousmetsien luonnonhoitoon, myös ekosysteemipalveluiden turvaamiseen ja tuotteistamiseen sekä ennen kaikkea metsien arvostuksen lisäämiseen.

Valtioneuvosto on myös tehnyt periaatepäätöksen *Kulttuuriympäristöstrategiasta 2014–2020*³. Sen mukaan hyvin hoidettu ja elinvoimainen kulttuuriympäristö lisää ihmisten hyvinvointia: sillä on tärkeä merkitys elinkeinoihin liittyvien toimintojen kehittämisessä ja ihmisten viihtyisemmän elinympäristön luomisessa. Strategian toimeenpanosuunnitelma⁴ linjaa, että metsäisten kulttuuriympäristöjen merkitystä

---

¹ Neljäs ministerikonferenssi metsien suojelemiseksi Euroopassa Wien 28. - 30.4.2003 – Päätökset. 2004. MMM:n julkaisuja 12/2004. Maa- ja metsätalousministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80633/2004_12%20Nelj%C3%A4s%20ministerikonferenssi%20metsien%20suojelemiseksi%20Euroopassa.%20Wien%2028.-30.4.2003.%20P%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset.pdf

² Kansallinen metsästrategia 2025. 2015. Valtioneuvoston periaatepäätös 12.2.2015. Maa- ja metsätalousministeriö 6/2015. Helsinki. <http://mmm.fi/documents/1410837/1504826/Kansallinen+mets%C3%A4strategia+2025/c8454e55-b45c-4b8b-a010-065b38a22423>

³ Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020. 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/43197>

⁴ Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana. Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014-2020. 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/155049>

vahvistetaan metsästrategian toimeenpanon yhteydessä laadittavan metsäkultuuriohjelman avulla. Metsäkultuurin huomioon ottaminen toteuttaa myös Suomen biotalousstrategiaa⁵ *Kestävää kasvua biotaloudesta*.

Suomi on sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin, jotka tähtäävät kulttuuriperinnön suojeluun ja vahvistamiseen. Unescon *Aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskevan yleissopimuksen*⁶ tavoitteina on edistää elävän aineettoman kulttuuriperinnön vaalimista sekä lisätä tietoisuutta aineettoman kulttuuriperinnön merkityksestä. Eduskunta hyväksyi Euroopan neuvoston *puiteyleissopimuksen kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä (Faron yleissopimus)*⁷ marraskuussa 2017. Tämän puiteyleissopimuksen keskeisiin tavoitteisiin kuuluu kulttuuriperinnön, elämänlaadun, identiteetin ja kestävän kehityksen välisen yhteyden vahvistaminen yhteiskunnassa. Suomessa on vuodesta 2006 asti ollut voimassa *Eurooppalainen maisemayleissopimus (Firenzen sopimus)*⁸, jonka on määrä edistää maisemien suojelua, hoitoa ja suunnittelua sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

1.2 Metsäkultuuriryöryhmän kokoaminen ja työskentely

Maa- ja metsätalousministeriö kokosi syksyllä 2017 metsäkultuuriryöryhmän, jonka tavoitteena oli tunnistaa ja priorisoida tärkeimmät toimenpiteet metsäkultuurin edistämiseksi. Toimenpiteiden toteutuksen lähtökohtana oli, että organisaatiot voivat toteuttaa metsäkultuuria edistäviä toimenpiteitä niille luontevilla keinoilla. Maa- ja metsätalousministeriön tavoitteena oli hyödyntää priorisoituja toimenpiteitä Kansallisen metsästrategian kehittämistyössä. Työryhmä nimettiin metsäkultuuriryöryhmäksi. Työryhmä kokoontui lokakuun 2017 ja tammikuun 2018 välillä kolme kertaa.

Metsäkultuuriryöryhmään ovat kuuluneet:

puheenjohtajana *erityisasiantuntija Katja Matveinen, maa- ja metsätalousministeriö*
ja jäsenenä
tutkija Marjatta Hytönen, Luonnonvarakeskus,
metsäasiantuntija Anu Islander, Metsäteollisuus ry,
puheenjohtaja Antti Koskimäki, Metsähistorian Seura,
johtava asiantuntija Sirpa Kärkkäinen, Suomen Metsäyhdistys ry,
erikoistutkija Päivi Maaranen, Museovirasto,
erityisasiantuntija Miliza Malmelin, ympäristöministeriö,
ylitarkastaja Mirva Mattila, opetus- ja kulttuuriministeriö,

⁵ Suomen biotalousstrategia - Kestävää kasvua biotaloudesta. 2014. Edita Prima Oy. http://www.biotalous.fi/wp-content/uploads/2015/01/Suomen_biotalousstrategia_2014.pdf

⁶ Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta 47/2013. Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047%23idp2321472>

⁷ Faron sopimus voimaan Suomessa. 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/faron-sopimus-voimaan-suomessa

⁸ Tasavallan presidentin asetus Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 14/2006. Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014>.

*kenttäpäällikkö Heli Mutkala, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry,
hankehallinnon asiantuntija Yrjö Niskanen, Suomen metsäkeskus,
kokoelmapäällikkö Leena Paaskoski, Lusto - Suomen Metsämuseo,
kehityspäällikkö Juha Ruuska, Suomen 4H-liitto r.y.,
ympäristöasiantuntija Risto Savolainen, Metsähallitus ja
erikoissuunnittelija Anu Vauramo, Metsähallitus.*

Työryhmän sihteerinä toimi metsäasiantuntija Airi Matila Tapiosta. Asiantuntija Nora Arnkil ja markkinoinnin ja viestinnän asiantuntija Tarja Ollas Tapiosta osallistuivat työskentelyyn.

Ensimmäisessä työryhmän työpajatyöskentelyssä pohdittiin sitä, mitä työryhmän jäsenet kokevat metsäkulttuurisen näkökulman ja metsäkulttuurin vahvistamisen tavoitteiden ja sisällön olevan. Keskusteluissa todettiin, että metsistä ja metsätaloudesta käytävään keskusteluun kaivataan yhteiskunnassa kulttuurista näkökulmaa; menneisyydestä kumpuavaa ja pitkäjänteistä ajattelua, joka auttaa ymmärtämään nykyhetkeä ja tulevaisuuden suuntaviivoja ja haasteita. Kulttuurinen kestävyys voidaan hahmottaa kaiken muun kestävyuden perustana, missä piilee paljon hyötyjä ja hyödyntämätöntä voimavaraa. Keskustelun jälkeen työpajassa ideoitiin runsaslukaisesti metsäkulttuurin toimenpideaihoita, jotka auttoivat hahmottamaan kulttuurisen näkökulman ja metsäkulttuurin monimuotoisuutta.

Toisessa työpajassa Reetta Karhunkorva Suomen Metsämuseo Lustosta alusti aiheesta *Metsäkulttuurinen näkökulma*. Metsäkulttuurinen näkökulma esitellään luvussa 2. Alustus avasi metsäkulttuuria prosessina, johon sisältyy koko aika-akseli menneisyydestä tulevaisuuteen ja linkittyvät käsitteet metsäsuhde ja metsähistoria. Keskustelussa todettiin, että metsäsuhde ja metsäkulttuurinen näkökulma soveltuvat hyvin käsitteinä työryhmän käyttöön. Keskeiseksi ajatukseksi muodostui, että metsäkulttuurinen näkökulma voi tuoda uutta lisäarvoa metsäalan toimijoille, sekä voimavaroja työhön ja vuorovaikutukseen. Myös valittujen toimenpiteiden tulisi tukea tätä. Keskustelun jälkeen työpajassa jatkoideoitiin metsäkulttuurisen näkökulman edistämisen toimenpideaihoita, joista osa valittiin tarkempaan pohdintaan.

Toimenpiteiden kohderyhmiksi tunnistettiin laajasti metsänomistajat ja metsää omistavat tahot, metsäammattilaiset, virkistyskäyttäjät, lapset ja nuoret sekä metsästä saatavien tuotteiden myötä myös kuluttajat.

Kolmannessa työpajassa muodostettiin yhteinen näkemys metsäkulttuurisen näkökulman edistämisen tavoitetilasta ja priorisoiduista toimenpiteistä. Toimenpiteiden liikkeellelähden tueksi koottiin myös alustavia ajatuksia seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä toimenpiteessä tarvitsee konkreettisesti tehdä?
- Kuka on toimenpiteen vastuutaho?
- Keitä tarvitaan mukaan toteuttamiseen?
- Millaisia mahdollisuuksia organisaatioilla on toimenpiteiden eteenpäin viemiseen?
- Mitä hyötyä toimenpiteen toteuttamisesta on?

Työryhmän työskentelyn tuloksena kirkastui yhteinen tahtotila metsäkulttuurisen näkökulman vahvistamiseksi ja metsäkulttuurin vaalimiseksi. Kulttuurinen näkökulma metsiin lisää ymmärrystä ihmisen ja metsän välisestä vuorovaikutuksesta ja erilaisista metsiin liittyvistä arvoista ja metsäsuhteista.

Työryhmän ehdottamat toimenpiteet esitellään luvussa 3. Ne soveltuvat edistämään kansallista metsäpolitiikkaa ja vahvistamaan vähemmälle huomiolle jäänyttä kulttuurista kestävyttä. Ehdotetut toimenpiteet lisäävät myös tapoja ja välineitä monimuotoisen metsäkulttuuriin ylläpitämiseen, rikastuttamiseen ja vaalimiseen.

1.3 Lähtökohtia työlle

Työryhmä hyödynsi työssään aineistoja, joita on laadittu osana metsästrategian toimenpiteitä metsäkulttuurin vaalimisen ja metsäkulttuurisen näkökulman edistämistä varten. *Merkityksellinen metsäkulttuuri* -selvitys⁹ vuodelta 2016 selkiyttää metsien ja metsien käytön kulttuurisuuteen liittyviä käsitteitä. Käsitteet auttavat tunnistamaan metsäkulttuurin merkityksiä ja mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Tekstin on pääosin laatinut Suomen Metsämuseo Lusto, joka on metsäkulttuurin valtakunnallinen erikoismuseo ja toimialan valtakunnallinen asiantuntija. Suomen Metsäyhdistyksen ja Suomen Metsämuseo Luston yhteisessä *Metsäsuhteiden kenttä* -kartoituksessa¹⁰ puolestaan määriteltiin metsäsuhdettä, tarkasteltiin sen rakentumista ihmisen elämänvaiheissa ja kartoitettiin metsätoimijoiden näkemyksiä metsäsuhte-käsitteestä.

Metsäkulttuurin edistämisen toimenpiteiden lähtötiedoiksi selvitettiin eri toimijoiden ajatuksia syksyllä 2016. Haastatteluissa tiedusteltiin, mitä toimijoiden mielestään olisi syytä ottaa huomioon metsästrategiassa esitetyn metsäkulttuuriohjelman laadinnan yhteydessä. Haastatteluihin valittiin 12 toimijaa, joiden työtehtäviin liittyi metsäala tai kulttuuri. Haastattelujen tulokset ryhmiteltiin teemoihin, joista muodostettiin lähtökohtia metsäkulttuuriohjelmalle. Teemat olivat metsäkulttuurin määritelmä, ylisukupolvinen metsänomistajuus, kulttuuriperintökohteet ja metsäkulttuurin tuotteistaminen.¹¹

---

⁹ Karhunkorva, R., Paaskoski, L., Matila, A. ja Arnkil, N. 2016. Merkityksellinen metsäkulttuuri. Tapion raportteja nro 10. <http://tapio.fi/wp-content/uploads/2016/12/merkityksellinen-metsakulttuuri.pdf>

¹⁰ Karhunkorva, R. & Kärkkäinen, S. & Paaskoski, L. Metsäsuhteiden kenttä. – Luston julkaisuja 1, 2017. https://issuu.com/luston_julkaisuja/docs/metsasuhteiden_kentta

¹¹ Matila, A. & Mäkelä, M. Lähtökohdat metsäkulttuuriohjelmalle - Raportti haastatteluista. http://tapio.fi/wp-content/uploads/2016/12/Lahtokohdat-metsakulttuuriohjelmalle_Tapio-Oy.pdf

2 Metsäkulttuurinen näkökulma

Leena Paaskoski ja Reetta Karhunkorva
Lusto – Suomen Metsämuseo

Kun ihminen käyttää tai arvottaa metsiä tai vaikuttaa niihin, hän tuo esiin kulttuurisen näkökulman metsiin. Metsäkulttuurilla tarkoitetaan yksilöiden ja yhteisöjen metsään liittyvissä sosiaalisissa yhteyksissä jakamia toimintatapoja, käytäntöjä, käsityksiä, merkityksiä ja arvoja. Metsäkulttuuri on ihmisen ja metsän rinnakkaiselo ja keskinäistä vuorovaikutusta, joten myös metsien vaikutus ihmisen toimintaan kuuluu metsäkulttuuriin. Metsät luovat puitteita ihmisen toiminnalle ja ihminen muodostaa erilaisia toimintatapoja, käytäntöjä ja suhteita metsiin.

Suomalainen metsäkulttuuri on monimuotoista ja -arvoista, sillä tapoja käyttää, arvottaa ja vaikuttaa on aina ollut monia. Ne ovat voineet olla keskenään ristiriitaisiakin. Metsäkulttuuri on aikaan kiinnittyvä jatkuva prosessi. Se ei ole staattinen ihmisen elämäntapojen ja toimintojen summa, vaan yhteisön jakama ja sen keskinäisessä vuorovaikutuksessa muuttuva kokonaisuus.

Jokainen yksilö voi luoda ainutkertaisen ja samalla monimuotoisenkin suhteen metsään. Se voi olla suora tai välillinen, sillä metsä voi merkitä ihmiselle paitsi fyysisistä ympäristöstä, myös monitahoista resurssia, raaka-aineita, mielikuvia ja tunteita. Ihmisen metsäsuhde on lisäksi elävä ja muuttuva. Se on olemassa vain elävissä toimijoissa ja nivoutuu usein eri tavoin ihmisen elämänvaiheisiin. Metsäsuhde voi ilmetä eri tavoin eri aikoina ja eri tilanteissa. Se voi myös vahvistua tai heikentyä.

Jokainen tuo oman yksilöllisen metsäsuhteensa osaksi yhteisesti jaettua metsäkulttuuria ja siten muokkaa kulttuuria omalla panoksellaan. Samalla yksilö omaksuu ryhmän yhdessä muokkaamia toimintatapoja, arvoja ja käsityksiä.

Yhteiskunnallinen metsäkeskustelu, käytiinpä sitä metsätoimijoiden kesken tai lehtien palstoilla, on hyvä esimerkki metsäkulttuurisesta prosessista. Keskustelijat vaikuttavat lopputulokseen omilla mielipiteillään ja arvoillaan, mutta samalla myös he voivat omaksua toisten keskustelijoiden esittämiä uusia näkemyksiä. Keskusteluun vaikuttavat paitsi yksilöiden henkilökohtaiset metsäsuhteet, myös esimerkiksi heidän edustamiensa organisaatioiden tai yhteisöjen näkemykset ja laajempi yhteiskunnallinen konteksti, vaikkapa ilmastonmuutos tai globalisaatio.

Voiko yhteisöillä tai organisaatioilla olla metsäsuhde? Yhteisöt ovat niissä toimivien yksilöiden ja niille annettujen tarkoitusten ja tehtävien kokonaisuuksia. Ne ovat metsäkulttuurin toimijoita siinä missä yksilötkin, tuovat metsäkulttuuriin oman panoksensa ja ovat kulttuurisessa kontekstissa vuorovaikutuksessa keskenään. Siinä mielessä voidaan puhua myös yhteisöjen tai organisaatioiden metsäsuhteesta. Se voi olla lähellä ajatusta yhteisön identiteetistä, imagosta tai jopa brändistä.

Metsäkulttuurissa on läsnä koko aikajatkumo menneisyydestä tulevaisuuteen. Siihen vaikuttaa se, miten Suomessa metsiä on aiemmin käytetty tai arvotettu, mutta myös se, millaisia tulevaisuuksia ihmisellä suhteessa metsiin nähdään tai toivotaan olevan. Kulttuuri on kuitenkin vahvimmin läsnä tässä ja nyt, koska me tarkastelemme ja tulkitsemme sekä menneisyyttä että tulevaisuutta nykyhetkestä käsin. Metsäkulttuurin nykyhetki yhdistyy siis käsityksiin menneisyydestä ja odotuksiin tulevaisuudesta.

Metsähistorialla tarkoitamme menneisyyden metsäkulttuuria tai niitä suhteita, joita menneisyyden ihmisillä oli metsiin. Metsähistoriamme vaikuttaa myös voimakkaasti siihen, mikä suhteessa metsiin on mahdollista tänä päivänä, esimerkiksi siihen, millaisia metsiä, niihin liittyvää osaamista ja toimintatapoja, arvoja ja käsityksiä meillä on. Käsitteenä metsähistoria voi tarkoittaa myös yhteisön metsään liittyvien vaiheiden tai metsäluonnonhistorian kuvausta tai tutkimusta.

Metsää tulisi tarkastella myös kulttuurisen kestävyysnäkökulmasta. Yksi Kansallinen metsästrategia 2025:n päämäärä on metsien käytön sosiaalisen kestävyys turvaaminen, mihin on sisällytetty kulttuurinen kestävyys. Metsästrategian mukaan kulttuurisesti kestävässä kehityksessä huomioidaan metsät identiteettimme, historiamme ja kulttuurimme keskeisenä osana. Metsät ovat myös kulttuuriympäristöjä ja niihin sisältyy merkkejä, tarinoita ja muistoja ihmisen toiminnasta. Kulttuurisesti kestävä metsäalan ja metsien käytön tai kulttuurisesti kestävä metsäsuhteen määrittely erillään sosiaalisesta kestävydestä on tärkeää osana metsäkulttuurisen näkökulman vahvistamista.

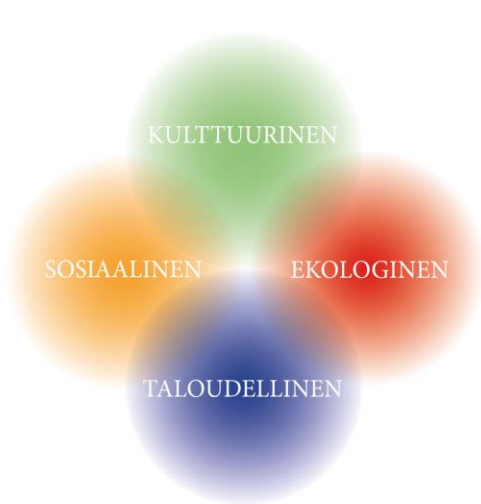
Kulttuurista kestävyttä käsittelevän raportin Culture in, for and as Sustainable Development¹² (2015) mukaan kulttuurisesti kestävä kehitys voidaan nähdä monin eri tavoin. Se on kestävä kehityksen neljäs ulottuvuus ja taloudellista, ekologista ja sosiaalista kestävyttä tasapainottava ja kontekstualisoiva elementti tai koko kestävä kehityksen perusta ja rakenne, jonka avulla kestävä kehityksen tavoitteet saavutetaan.

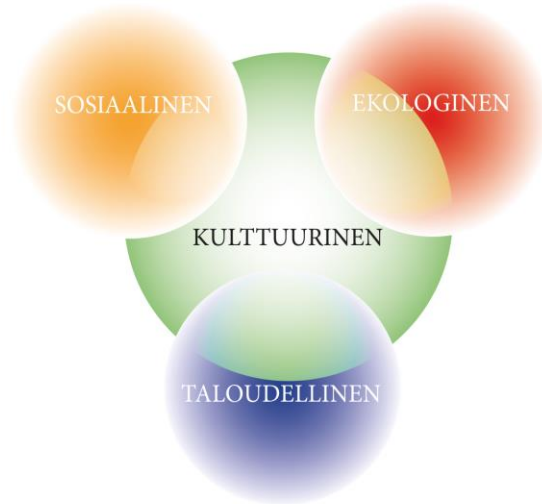
¹² Dessein, Joost & Soini, Katriina & Fairclough, Graham & Horlings, Lumina (ed.) 2015. Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the Cost Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability. University of Jyväskylä & COST European Cooperation in Science and Technology.

Kulttuuri kestävässä kehityksessä

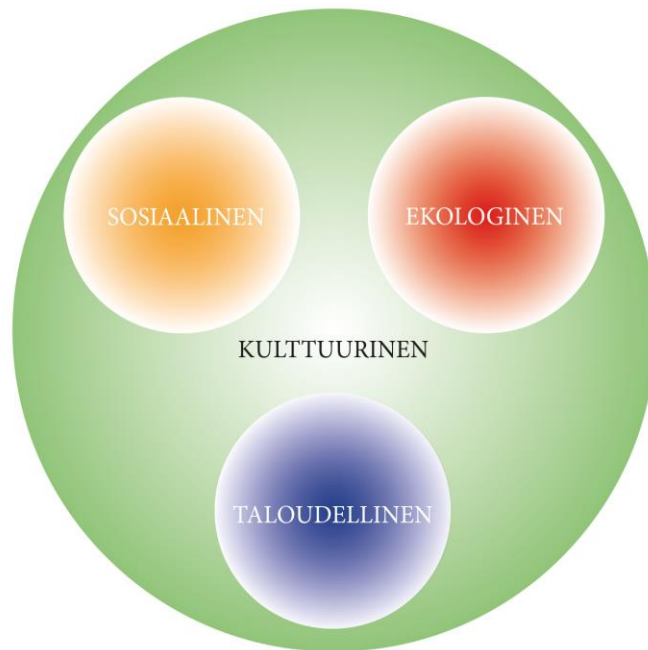
Ks. Dessen, Joost & Soini, Katriina & Fairclough, Graham & Horlings, Lumina (ed.) 2015. Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the Cost Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability. University of Jyväskylä & COST European Cooperation in Science and Technology.

Kulttuuri kestävä kehityksen neljäntenä osa-alueena.

Kulttuuri kestävä kehityksen osa-alueiden välittäjän roolissa.

Kulttuuri kestävä kehityksen perustana.

Kulttuurisen näkökulman liittäminen osaksi politiikan tekoa on raportin mukaan tulevaisuuden rakentamisen näkökulmasta tärkeää. Kulttuurisesti kestävässä kehityksessä esimerkiksi varmistamme, että monimuotoinen metsäkuulttuuri säilyy tulevillekin sukupolville, että metsiin liittyvä päätöksenteko on avointa ja siinä huomioidaan ihmisten erilaiset tarpeet ja arvot tai että meillä on riittävästi ymmärrystä siitä, miten ihminen ja luonto, menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus, todellisuus ja ihmisen mielikuvitus ovat suhteessa toisiinsa. Metsien kulttuurisesti kestävässä käytössä tarvitaan yhteinen käsitys ja moraalinen perusta, joille metsien käyttö voi rakentua tulevaisuudessakin.

Metsäkuulttuurista näkökulmaa tarvitaan, koska metsäkeskustelussa, metsäpoliittisessa päätöksenteossa ja kaikessa metsiin liittyvässä toiminnassa on aina kyse ihmisen ja metsän välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta. Metsäkuulttuurinen näkökulma kiinnittää huomion metsien ja niiden käyttötapojen ohella ihmiseen metsien toimijana, käyttäjänä ja arvottajana. Se avaa pidemmän aikaperspektiivin menneisyydestä tulevaisuuteen ja selittää niin metsien käyttöön ja metsäkäsityksiin sisältyviä murroksia ja ristiriitoja, kuin jatkuvuutta ja konsensustakin.

Metsäkuulttuurinen näkökulma voi lisätä ymmärrystämme erilaisista metsäsuhteista ja samalla mahdollisuuksiamme metsiä koskevaan rakentavaan ja moniarvoiseen kommunikaatioon.

Sanasto

Metsäkulttuurilla tarkoitetaan yksilöiden ja yhteisöjen metsään liittyvissä sosiaalisissa yhteyksissä jakamia toimintatapoja, käytäntöjä, käsityksiä, merkityksiä ja arvoja. Metsäkulttuuri on aikaan kiinnittyvä jatkuva prosessi, jossa ovat läsnä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus.

Metsäkulttuurinen näkökulma on metsien ja metsiin liittyvän toiminnan tarkastelussa käytetty näkemys, jonka keskiössä on ihminen toimijana. Metsäkulttuurinen näkökulma edistää ihmisten välistä metsiin liittyvää vuorovaikutusta sekä luo ymmärrystä ihmisen ja metsän välisistä suhteista ja ihmisen metsiin liittämistä arvoista. Metsäkulttuurinen näkökulma rakentaa edellytyksiä metsien hoidon ja käytön eri tapojen yhteensovittamiselle.

Metsäsuhde on yksilön tai yhteisön suora tai välillinen elävä suhde metsään. Se on yksilön ja metsän vuorovaikutteinen kokonaisuus. Metsäsuhde on osa yksilön henkilökohtaista laajempaa ympäristösuhdetta ja identiteettiä. Se muotoutuu osana ihmisen elämänvaiheita ja voi ilmetä eri tavoin eri rooleissa tai ympäristöissä. Metsä erityislaatuisena luonnon- ja kulttuuriympäristönä erottaa metsäsuhteen luontosuhteesta.

Metsäsuhdeajattelu lähtee ajatuksesta, että kaikilla on jonkinlainen metsäsuhde. Erilaisten metsäsuhteiden näkyväksi tekeminen ja ymmärtäminen edistävät vuorovaikutusta ja erilaisten metsien hoidon ja käytön tapojen yhteensovittamista. Oman metsäsuhteen tunnistaminen vahvistaa yksilön identiteettiä ja lisää hyvinvointia.

Kulttuuriperintö syntyy kulttuuriperintöprosessissa, jossa instituutiot, yhteisöt tai yksilöt valitsevat jonkin merkitykselliseksi kokemansa kulttuurin ilmauksen, säilyttävät sitä ja määrittelevät sen tietoisesti kulttuuriperinnöksi esimerkiksi kulttuurihistoriallisin, tieteellisin, taiteellisin, sosiaalisin, alueellisin, taloudellisin tai poliittisin perustein. Koska kulttuurin ilmauksille voidaan antaa kulttuuriperinnön status, se voidaan niiltä myös poistaa.

Metsäkulttuuriperintö on yksilöiden ja yhteisöjen metsään liittyvissä sosiaalisissa yhteyksissä jakamia toimintatapoja, käytäntöjä, käsityksiä, merkityksiä ja arvoja, jotka instituutiot, yhteisöt tai yksilöt ovat kokeneet merkityksellisiksi ja siksi valinneet kulttuuriperintönä vaalittaviksi.

Kulttuuriympäristö on ihmisen ja yhteisön eri tavoin muokkaama luonnonympäristö.

Kulttuurin ilmaus on mikä tahansa aineellinen tai aineeton ilmaus, ilmiö tai objekti, jonka yksilö yhteisönsä jäsenenä tai kanssa on tuottanut.

Metsähistorialla tarkoitetaan yhteisön metsään liittyvän menneisyyden vaiheita, niiden kuvausta tai tutkimusta.

Kulttuurinen kestävyys voidaan nähdä kestävä kehityksen neljäntenä ulottuvuutena tai sitä voidaan pitää taloudellista, ekologista ja sosiaalista kestävyyttä tasapainottavana, selittävänä ja välittävänä tekijänä. Kulttuuri voidaan nähdä myös koko kestävä kehityksen perustana ja rakenteena, jonka avulla kestävä kehityksen tavoitteet saavutetaan.

Metsien kulttuurisen kestävyuden näkökulma auttaa sovittamaan yhteen keskenään ristiriitaisilta vaikuttavia metsien käyttötapoja, esimerkiksi huomioimalla ihmisen erilaisia metsiin liittyviä tarpeita ja arvoja. Uutta luovana voimana kulttuurinen kestävyys sitoo yhteen ihmisen ja luonnon, menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden, todellisuuden ja ihmisen mielikuvituksen, ja luo suhteita niiden välille.

Kestäväällä kehityksellä varmistetaan, että nykyisillä ja tulevilla sukupolvilla on yhtäläiset mahdollisuudet tarpeidensa tyydyttämiseen ja hyvään elämään. Kestävä kehityksen käsitettä on tavallisesti tarkasteltu paitsi taloudellisesta ja ekologisesta, myös sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta.

3 Ehdotus metsäkulttuurisen näkökulman edistämisen tavoitetilaksi ja toimenpiteiksi

Tavoitetila 2025:

Kulttuurinen näkökulma metsiin ja metsäsuhdeajattelu on tunnistettu ja omaksuttu. Ne ovat metsien kestävä hoidon ja käytön voimavara. Elinvoimaista metsäkulttuuria ja metsiin liittyvää rikasta kulttuuriperintöä arvostetaan, vaalitaan ja hyödynnetään monipuolisesti hyvinvoinnin lähteenä.

Toimenpiteet:

1. Vahvistetaan metsäkulttuurista näkökulmaa Kansallisessa metsästrategiassa.
2. Määritellään ja otetaan käyttöön kulttuurisen kestävyden käsite metsien hoidossa ja käytössä.
3. Parannetaan metsänomistajien ja metsäammattilaisten metsäkulttuurista lukutaitoa. Kehitetään ja otetaan käyttöön työkaluja ja toimintamalleja metsistä käytävään vuoropuheluun, viestintään ja asiakaskohtaamisiin.
4. Vahvistetaan metsäkulttuurista näkökulmaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä metsä- ja luontoalan koulutuksissa.
5. Rohkaistaan kansalaisjärjestöjä ja kansalaisia kokemaan ja tallentamaan metsäkulttuuria.

Toimenpiteiden toteuttaminen:

1. Vahvistetaan metsäkulttuurista näkökulmaa Kansallisessa metsästrategiassa.

Toimenpiteen toteuttamiseksi maa- ja metsätalousministeriö esittelee työryhmän ehdotukset metsien eri käyttömuotoja edustavien tahojen muodostamalle metsäneuvostolle. Metsäneuvosto seuraa ja edistää metsästrategian toteuttamista ja tekee ehdotuksia strategian kehittämiseksi.

Metsäkulttuurisen näkökulman viemiseksi yhteiskuntaan metsäkulttuuryöryhmän jäsenet viestivät työryhmän ehdotuksista omilla verkostoissaan ja työssään.

Metsäkultuurisen näkökulman vahvistaminen lisää toimijoiden keskinäistä ymmärrystä metsiin liittyvässä keskustelussa ja edistää metsien hoidon ja käytön hyväksyttävyyttä. Metsäkultuurinen näkökulma ja metsäsuhteajattelu voivat lisätä metsien ja metsäalan arvostusta ja sitä kautta myös metsäammattilaisten työhyvinvointia.

2. Määritellään ja otetaan käyttöön kulttuurisen kestävyden käsite metsien hoidossa ja käytössä.

Toimenpiteen toteuttamiseksi hankkeistetaan kulttuurisen kestävyden konkreettinen määrittelytyö, johon sisältyy myös toimijoiden sitouttaminen käsitteen käyttöönottoon. Tulokset pyritään viemään osaksi alueellisia metsäohjelmia ja metsänhoidon suosituksia.

Hanke voidaan toteuttaa esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön ja/tai Suomen Metsämuseo Lusto koordinoimana siten, että työhön osallistetaan muun muassa Tapio, Museovirasto, Metsähallitus, Suomen metsäkeskus sekä muut käyttöönotolle keskeiset toimijat. Käsitteen määrittelyssä huomioidaan myös saamelaisalueiden metsien käyttö.

Kulttuurisen kestävyden ulottuvuuden huomioiminen metsien hoidossa ja käytössä edistää kestävästä kehitystä ja vahvistaa metsäkultuurista näkökulmaa ja siitä saavutettavien hyötyjen konkretisoitumista metsäalalla. Kulttuurisen kestävyden tasapainoinen huomioiminen muiden kestävyden osa-alueiden rinnalla jännevöittää metsien hoidosta käytävää keskustelua sekä vahvistaa kulttuurisektoria ja kulttuuriperinnön säilymistä metsissä.

3. Parannetaan metsänomistajien ja metsäammattilaisten metsäkultuurista lukutaitoa. Kehitetään ja otetaan käyttöön työkaluja ja toimintamalleja metsistä käytävään vuoropuheluun, viestintään ja asiakaskohtaamisiin.

Toimenpiteen toteuttamiseksi kehitetään ja tuotetaan toimijoille suunnattua metsäkultuuriin liittyvää viestintä- ja koulutusaineistoa, esimerkiksi puukauppaan ja muuhun metsäammattilaisen ja metsänomistajan väliseen vuorovaikutukseen.

Koulutusaineiston luontevia tuottajia ovat esimerkiksi Tapio, Suomen metsäkeskus ja Suomen Metsämuseo Lusto. Luston ja Suomen Metsäyhdistyksen *Kestävästi metsäsuhteessa* -hanke tuottaa toimenpiteeseen liittyviä toimintamalleja ja metsäsuhteoprofilointi-työkalun, jota voidaan hyödyntää metsäalan toimijoiden vuoropuhelussa. Viestintä- ja koulutusaineistoja sekä työkaluja ja toimintamalleja voidaan jalkauttaa esimerkiksi Metsäpäivillä ja muissa metsäalan keskeisissä tapahtumissa. Niitä voidaan sisällyttää esimerkiksi metsäkultuuriryhmän jäsenten edustamien organisaatioiden toimintaohjeisiin.

Metsäsuhteiden kirjon avaaminen ja omasta metsäsuhteesta keskusteleminen on väline erilaisia mielipiteitä kunnioittavaan ja rakentavaan yhteiskunnalliseen

keskusteluun. Metsäkulttuurisen lukutaidon parantuminen varmistaa tunnettujen aineellisten kulttuurikohteiden säilymisen metsissä myös tulevaisuudessa, metsäsuhteeseen liittyvien työkalujen hyödyntämisen metsänomistajille suunnatussa neuvonnassa sekä neuvonnan kehittämisen. Työkalut ja toimintamallit antavat metsäammattilaisille eväitä arvoiltaan erilaisten metsänomistajien kohtaamiseen sekä varmistavat metsäkulttuurisen näkökulman ja metsäsuhteajattelun jalkautumisen ruohonjuuritasolle käytännön työhön.

4. Vahvistetaan metsäkulttuurista näkökulmaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, sekä metsä- ja luontoalan koulutuksissa.

Toimenpiteen toteuttamiseksi mietitään toimintamalleja siihen, miten varhais- ja perusopetuksen sekä metsä- ja luontoalan koulutusten toimijat voivat sisällyttää metsäkulttuurisen näkökulman ja siihen liittyvät käsitteet mukaan omaan toimintaansa.

Metsäkulttuurinen näkökulma viedään käsiteltäväksi Metsän oppimispolun ohjausryhmään. Metsän oppimispolku on Suomen Metsäyhdistyksen ja Opetushallituksen yhdessä tekemä metsä- ja puuopetuksen malli varhaiskasvatuksesta lukioon. Toimenpiteessä kehitettyjä sisältöjä jalkautetaan esimerkiksi koululaisten metsäviikoilla ja -päivillä. Muita keskeisiä tahoja toimenpiteen toteuttamiseksi ovat esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö, ammattikorkeakoulut, Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry., Metsäkoulutus ry ja maakuntamuseot.

Metsäkulttuurinen näkökulma avartaa lasten ja nuorten ajattelua sekä lisää heidän edellytyksiään ymmärtää metsistä käytävää keskustelua ja metsiin liittyvää suomalaista kulttuuriperintöä. Samalla oman metsäsuhteen kehittyminen ja juurien tuntemus paranevat. Metsä- ja luontoalan ihmisille metsäkulttuurinen näkökulma parantaa edellytyksiä osallistua metsäkeskusteluun asiantuntijana. Metsäkulttuurinen näkökulma voi tarjota opetuksen ja kasvatuksen ammattilaisille näkökulmia metsässä oppimiseen ja metsän hyödyntämiseen ilmiöoppimisessa sekä lisätä opetuksen kiinnostavuutta.

5. Rohkaistaan kansalaisjärjestöjä ja kansalaisia kokemaan ja tallentamaan metsäkulttuuria.

Toimenpiteen toteuttamiseksi panostetaan metsäkulttuurista kampanjoimiseen ja viestintään eri kanavia ja toimijoiden näkökulmia hyödyntäen. Metsäkulttuuria ja metsäsuhdetta vahvistetaan osana Suomen maakuvaa.

Ohjeistetaan kansalaisia ja järjestöjä oman metsäkulttuurinsa tallentamiseen, tarjotaan siihen työkaluja ja neuvontaa sekä tallennuspaikkoja ja yhteistyötahoja, kuten metsäkulttuurin valtakunnallisena erikoismuseona toimiva Suomen Metsämuseo Lusto, muut metsämuseot ja metsäkulttuuria tallentavat muistiorganisaatiot sekä Museovirasto. Rohkaistaan kansalaisia ja

kansalaisjärjestöjä luetteloimaan itselleen merkityksellisiä metsäkulttuurisia ilmiöitä Elävän perinnön wikiluetteloon.

Metsäkulttuuri kuuluu kaikille: sen kokemiseen ja tallentamiseen rohkaiseminen mahdollistavat uuden kulttuuriperinnön syntymisen ja tiedon tallentumisen myös nykyhetkestä. Metsäkulttuurin hyödyntäminen kaikkien kansalaisten voimavarana ja hyvinvoinnin lähteenä paranee. Samalla ymmärrys sekä arvostus metsäkulttuurista ja siihen liittyvistä ulottuvuuksista lisääntyvät. Metsäkulttuurin hyödyntäminen osana maakuva tarjoaa kiinnostavia sisältöjä ja näkökulmia myös ulkomaalaisille.

Lähteet

- Dessein, Joost & Soini, Katriina & Fairclough, Graham & Horlings, Lummina (ed.) 2015. Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the Cost Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability. University of Jyväskylä & COST European Cooperation in Science and Technology.
- Faron sopimus voimaan Suomessa. 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa: http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/faron-sopimus-voimaan-suomessa
- Kansallinen metsästrategia 2025. 2015. Valtioneuvoston periaatepäätös 12.2.2015. Maa- ja metsätalousministeriö 6/2015. Helsinki. Saatavissa: <http://mmm.fi/documents/1410837/1504826/Kansallinen+mets%C3%A4strategia+2025/c8454e55-b45c-4b8b-a010-065b38a22423>
- Karhunkorva, R., Paaskoski, L., Matila, A. ja Arnkil, N. 2016. Merkityksellinen metsäkulttuuri. Tapion raportteja nro 10. Saatavissa: <http://tapio.fi/wp-content/uploads/2016/12/merkityksellinen-metsakulttuuri.pdf>
- Karhunkorva, R., Kärkkäinen, S. & Paaskoski, L. 2017. Metsäsuhteiden kenttä. Luston julkaisuja 1. Saatavissa: https://issuu.com/luston_julkaisuja/docs/metsasuhteiden_kentta
- Kulttuuriympäristö yhteisenä voimavarana. Kulttuuriympäristöstrategian toimeenpanosuunnitelma 2014-2020. 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/155049>
- Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020. 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/43197>
- Matila, A. & Mäkelä, M. Lähtökohdat metsäkulttuuriohjelmalle - Raportti haastatteluista. Saatavissa: http://tapio.fi/wp-content/uploads/2016/12/Lahtokohdat-metsakulttuuriohjelmalle_Tapio-Oy.pdf
- Neljäs ministerikonferenssi metsien suojelemiseksi Euroopassa Wien 28. - 30.4.2003. – Päätökset. 2004. MMM:n julkaisuja 12/2004. Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80633/2004_12%20Nelj%C3%A4s%20ministerikonferenssi%20metsien%20suojelemiseksi%20Euroopassa.%20Wien%2028.-30.4.2003.%20P%C3%A4t%C3%B6kset.pdf
- Suomalainen metsäsuhde. Museovirasto. Saatavissa: https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Suomalainen_mets%C3%A4suhde
- Suomen biotalousstrategia - Kestävää kasvua biotaloudesta. 2014. Edita Prima Oy. Saatavissa: http://www.biotalous.fi/wp-content/uploads/2015/01/Suomen_biotalousstrategia_2014.pdf
- Tasavallan presidentin asetus Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 14/2006. Finlex. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014>.
- Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta 47/2013. Finlex. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047%23idp2321472>

TAPIO

Maistraatinportti 4 A
00240 Helsinki
tapio@tapio.fi

www.tapio.fi